

JOLANTA SZCZEPAŃSKA
Archiwum Państwowe we Wrocławiu
<https://orcid.org/0000-0002-5703-2658>

EPITAFIA I INSKRYPCJE KU PAMIĘCI RODU VON METTICH W DAWNYM KOŚCIELE PODWYŻSZENIA KRZYŻA ŚWIĘTEGO W MOSZCZANCE

EPITAPHS AND INSCRIPTIONS COMMEMORATING THE VON METTICH FAMILY IN THE NON-EXISTENT CHURCH OF THE ELEVATION OF THE HOLY CROSS IN MOSZCZANKA

ABSTRACT: The paper discusses the epitaphs and inscriptions commemorating members of the von Mettich family from the Church of the Elevation of the Holy Cross in Moszczanka – a village which between 1607 and 1819 was a part of a fee tail belonging to the family, members of which were patrons of the church and found a final resting place there.

KEYWORDS: Mettich, Silesian epitaphs, Moszczanka, Żelowice

Celem artykułu jest próba odtworzenia, na podstawie źródeł archiwalnych, epitafiów i inskrypcji upamiętniających przedstawicieli rodu von Mettich, które znajdowały się w kościele Podwyższenia Krzyża Świętego w Moszczance, zburzonym w trakcie działań wojennych w 1945 r.¹ Mettichowie obecni byli na Śląsku co najmniej od XIV w. U progu czasów nowożytnych ród ten podzielony był na kilka linii². Kościół w Moszczance stał się miejscem wiecznego spoczynku linii

¹ O wykorzystaniu źródeł archiwalnych w inwentaryzacji obiektów epigraficznych, zob.: Adam Górski, *Problemy i perspektywy edycji epigrafiki zaginionej*, „Studia Historica Gedanensia”, 9 (2018), s. 128.

² O pochodzeniu i genealogii rodu von Mettich: Conrad Błażek, *Der Abgestorbene Adel der Preussischen Provinz Schlesien*, Bd. 1, Nürnberg 1887, s. 67–69; Roman Sękowski, *Herbarz szlachty śląskiej: informator genealogiczno-heraldyczny*, t. 5, Katowice 2007, s. 136–139; Johann Sinapius, *Schlesischer Curiositäten des Schlesischen Adels*, Bd. 1, Leipzig 1720–1728, s. 637;

hrabiowskiej. Pierwsza wzmianka dotycząca kościoła parafialnego w Moszczance oraz tamtejszego proboszcza o imieniu Wawrzyniec (Laurentius) odnosi się do 1331 r.³ W 1600 r. Moszczankę kupił Joachim starszy von Mettich⁴. Weszła ona w skład kompleksu nabytych przez niego pod koniec XVI w. dóbr ziemskich w okolicach Prudnika⁵. Z tych to dóbr, na podstawie dokumentu z 4 I 1607 r. utworzył on fideikomis na prawie majoratu z siedzibą w Łące Prudnickiej, a głównym spadkobiercą uczynił swojego bratanka Joachima, syna nieżyjącego już wówczas brata Niklasa⁶. Tenże Joachim otrzymał za swe zasługi w 1633 r. od cesarza Ferdynanda II tytuł hrabiego Rzeszy⁷. W latach 1611–1819 dobra przechodziły z rąk do rąk kolejnych dziewięciu ordynatów z hrabiowskiej linii Mettich. W 1819 r. po śmierci ostatniego z nich, Franza, ordynacja została zniesiona. Stało się to na mocy porozumienia synów ostatniego ordynata: Karla, Heinricha i Johanna Nepomucena. W myśl tejże umowy dobra dawnej ordynacji odziedziczył Karl, najstarszy z braci⁸. Nie pozostawił on męskiego potomka, a jego córki, Anna i Maria ostatecznie utraciły majątek⁹. Linia rodu wygasła w 1853 r. wraz ze śmiercią Heinricha von Mettich, pana Żelowic i Strachowic.

Kościół w Moszczance przez z górą dwa wieki pełnił funkcję nekropolii Mettichów. W 1945 r. w trakcie działań wojennych został wysadzony w powietrze, a pomniki i epitafia zostały zniszczone i legły pod zwałami gruzu. Wygląd części zniszczonych obiektów oraz teksty zamieszczonych na nich inskrypcji możemy

ibidem, Bd. 2, s. 148–149; Leopold von Zedlitz-Neukirch, *Neues Preussisches Adels-Lexicon*, Bd. 3, Leipzig 1842, s. 402–403.

³ Hans Lutsch, *Verzeichnis der Kunstdenkmäler der Provinz Schlesien*, Bd. 4, Breslau 1894, s. 304; Romana i Tadeusz Juraszowie, *Powiat prudnicki*, Warszawa 1960 (Katalog Zabytków Sztuki w Polsce, t. 7, z. 12), s. 49–50.

⁴ Archiwum Państwowe we Wrocławiu (dalej: APWr), Akta majątku Stillfriedów-Mettich w Żelowicach–Strachowie, sygn. 12, s. 273.

⁵ *Ibidem*, s. 248–260, 266–271. W ich skład wchodziły: Moszczanka, Mieszkowice, Rudziczki, Włókno, Niemysłowice, Łąka Prudnicka i Chocim.

⁶ Testament Joachima starszego, Łąka Prudnicka, 20 XI 1606, oryginał, *ibidem*, s. 295–302; utworzenie majoratu zatwierdził Rudolf II Habsburg dokumentem wystawionym w Pradze 1 III 1607 r., który, oprawiony czerwonym aksamitem ze złotym sznurem, był przechowywany w archiwum rodowym Mettichów w Łące Prudnickiej jeszcze w 1744 r., o czym informuje sporządzony wtedy wykaz, *ibidem*, sygn. 124, s. 35.

⁷ W wykazie dokumentów archiwum rodowego Mettichów z 1744 r. wymieniony jest dyplom cesarski datowany w Wiedniu 12 XI 1633 r., oprawiony w czarną skórę, opatrzone złotym sznurem, na którym wisiała pieczęć cesarska, *ibidem*, sygn. 124, s. 35.

⁸ APWr, Akta majątku Stillfriedów-Mettich w Żelowicach–Strachowie, sygn. 26, s. 123.

⁹ *Ibidem*, sygn. 632, s. 36.

odtworzyć na podstawie nielicznych materiałów źródłowych i opracowań powstałych w czasach, gdy kościół jeszcze istniał.

Cennym źródłem dotyczącym inskrypcji i pamiątek po rodzie von Mettich, które znajdowały się w kościele w Moszczance, są notatki i korespondencja tamtejszego proboszcza Josepha Aulichy z hrabią Rudolfem von Stillfried Rattowitz, pruskim urzędnikiem, historykiem i archiwistą. Zainteresowanie tego ostatniego kościołem w Moszczance i znajdującą się w nim kaplicą grobową Mettichów było tym większe, że z rodu tego pochodziła jego trzecia żona Karolina. Wykorzystane w niniejszym artykule notatki i korespondencja Aulichy powstały w latach 50. i 60. XIX w. i przechowywane w Archiwum Państwowym we Wrocławiu stanowią obecnie część dwóch jednostek archiwalnych. Pierwsza z nich, *Abstammung der Franz Reichsgräfl. Mettichschen Familie*, zawiera materiały dotyczące genealogii ostatniego ordynata majątku z siedzibą w Łące Prudnickiej Franza von Mettich¹⁰. Druga nosi tytuł *Correspondenz über Mettich`sche Familien – Nachrichten* i składa się z notatek hrabiego Stillfrieda dotyczących genealogii rodu von Mettich oraz jego korespondencji na ten temat z różnymi osobami¹¹.

Innym źródłem ważnym dla odtworzenia wyglądu epitafiów i inskrypcji w kościele w Moszczance jest rękopis, pochodzący prawdopodobnie z przełomu wieków XVIII i XIX, stanowiący krótką historię hrabiowskiej linii rodu von Mettich. Autor dzieła, podpisany jako Anonymus, pozostaje nieznany. Rękopis oprawiony jest w miękką tekturową okładkę, na której widnieje tytuł *Versuch einer Gräflich von Mettich`schen Geschichte*. Liczy on 39 stron zapisanych w języku niemieckim. Historia rodu rozpoczyna się pod koniec wieku XVI od prezentacji postaci Joachima starszego, fundatora ordynacji majątkowej z siedzibą w Łące Prudnickiej. Począwszy od 1784 r., dzieło traci formę opracowania przedstawiającego kolejno losy i działalność poszczególnych ordynatów, przybierając formę zbliżoną do dzienników, w których materiał uporządkowany jest chronologicznie, rok po roku. Dzieło urywa się na 1791 r. Następnie zamieszczony jest wywód genealogiczny ostatniego ordynata Franza i jego dwóch żon, rodzonych sióstr, Marii Johanny i Josephy z domu von Althann. Kolejno Anonymus zamieścił *Nachweis*, czyli wskazówkę, gdzie należałoby jeszcze szukać brakujących materiałów genealogicznych. Wreszcie znajdujemy *Anmerkung*, czyli komentarz, w którym

¹⁰ *Ibidem*, sygn. 21.

¹¹ *Ibidem*, sygn. 22.

Anonymus kwestionuje początki rodu von Mettich przedstawione w *Universal Lexicon*¹². Na końcu zamieszczone jest drzewo genealogiczne Mettichów.

Z perspektywy próby określenia czasu powstania dzieła i identyfikacji jego autora szczególnie cenne są *Nachweis* i zamieszczony wywód genealogiczny. Zawarte w nich informacje mogą wskazywać, że Anonymus pochodził z kręgu ostatniego ordynata Franza i jego potomstwa. Elegancki styl wskazuje, że był osobą wykształconą. Ewidentnie czerpał wiedzę z archiwum rodzinnego Mettichów, do którego musiał mieć dostęp, co każe przypuszczać, że był on jednym z członków rodziny lub zaufanym sekretarzem. Z pewnością widział kościół w Moszczance i znajdujące się w nim pomniki nagrobne Mettichów, które następnie opisał w swym dziele. Nie wiadomo, czy Anonymus osobiście sporządził czystopis swego dzieła ani czy było ono powielane. Elegancki styl i wiedza, którymi wykazał się on w sporządzaniu historii rodu, kontrastuje z nieporadnością w cytowaniu inskrypcji łacińskiej. Trudno jednak ocenić, na jakim etapie pracy powstały te błędy piśmarnicze, czy w momencie kopiowania tekstu być może nieco zatartej i niewyraźnej inskrypcji, czy przy sporządzaniu czystopisu bądź kopii dzieła.

Omówiony pokrótce rękopis został wykorzystany przez księdza Waltera Schwedowitza do przedstawienia zarysu dziejów hrabiowskiej linii rodu von Mettich¹³. Pewnych informacji dotyczących wyglądu kaplicy oraz znajdujących się w niej epitafiów i inskrypcji dostarcza krótki jej opis pióra Theophila Konietzny'ego.¹⁴ Szczególnie cennym opracowaniem nie tylko z perspektywy tematu niniejszego artykułu, ale również dziejów kościoła w Moszczance i historii rodu von Mettich, jest praca księdza Josepha Schwetera, oparta między innymi na źródłach pochodzących z niezachowanego tamtejszego archiwum parafialnego, opatrzona także fotografiami nieistniejącego już kościoła, w tym również kaplicy grobowej¹⁵.

Teksty inskrypcji, które znajdowały się w kościele w Moszczance, podawane przez Anonymusa, Aulichę, Schwetera i Konietzny'ego różnią się w drobnych szczegółach. Przyglądając się różnym ich wersjom, trudno oprzeć się wrażeniu, że wyżej wymienieni, poza Konietznym, cytując treści inskrypcji, pragnęli przede

¹² Johann Heinrich Zedlers, *Grosses vollständiges Universal Lexicon aller Wissenschaften und Künste*, Bd. 20, Halle–Leipzig 1739, spl. 1400.

¹³ [Walter] Schwedowitz, *Die Grafen von Mettich auf Wiese grfl.*, „Heimatblätter für den Kreis Neustadt OS”, 1928, 2, s. 13–17; 3, s. 29–37.

¹⁴ Archiwum Archidiecezjalne i Biblioteka Kapitulna we Wrocławiu (dalej: AAWr), sygn. 678.3, Theophil Konietzny, *Die Totenkapelle in der Pfarrkirche zu Langenbrück*, wycinek prasowy z „Neustädter Zeitung”, 33 (1922), s. 1.

¹⁵ Joseph Schweter, *Geschichte der Pfarrei Langenbrück-Wiese gräflich*, Neustadt 1924.

wszystkim oddać ich sens i myśl przewodnią, bez zachowania dbałości o używane skróty i szczegóły dawnej, stosowanej na inskrypcjach ortografii.

W niniejszym artykule prezentujemy treść poszczególnych inskrypcji w takim brzmieniu, w jakim są one dostępne w źródłach, bez ingerencji w tekst, rozwijania skrótów czy też poprawiania błędów pisarskich. Jedyne w przypadku kilku nazw miejscowości i rzeczowników zdecydowano się na korektę rozpoczynających je liter z małych na duże.

Najstarsza inskrypcja poświęcona była Heinrichowi von Mettich. Kupił on za zgodą Katarzyny von Würben dobra w Łące Prudnickiej¹⁶. Inskrypcja znajdowała się na kamiennej płycie, która zakrywała wejście do krypty i głosiła:

„Anno 1597 den 8 Marty nachmittage ist der edle ehrenfeste und wolhbenambte Herr Heinrich von Tzetschaw Mettich genannt, in der Wiesen seligen in Gott entschlaffen dem Gott der allmächtige gnadig und barmherzig sein wolte. Amen”¹⁷.

Płyta ta ostatecznie została zabrana przez hrabiego Stillfireda z kościoła w Moszczance i umieszczona w mauzoleum w Żelowicach, wzniesionym przez niego z inicjatywy jego żony Karoliny. Dzięki tym przenosinom płyta znalazła swoje miejsce w dziele Hoverdena obok innych pomników i inskrypcji z Żelowic. Znajduje się ona tam do dzisiaj, obok innych płyt nagrobnych, przeniesionych do mauzoleum przez hrabiego Stillfrieda z innych świątyń, głównie z Borzygniewa, Imbramowic i Tłustorębów.

W 1604 r. staraniem Joachima starszego ukończona została rozbudowa kościoła w Moszczance¹⁸. Dzieło to zostało upamiętnione przez inskrypcję, umieszczoną w prawej części prezbiterium, następującej treści:

„Im Jahre Christi 1604 hat der edle gestrenge ehrenfeste auch wohl benamte Herr Joachim von Tschetschau, Mettich genannt, auf Wiese und Buchelsdorf u. Langenbrücken, Bestands. Inhaber der Commende Gross Tinz diese Kirchen vom Predigstuhl an hinnunterwärts auf seine selbst eigene Kosten, Gott zu Ehren und ihme zum ewigen Gedächtniss erweitert und aufs Neue erbauet und ist dieser Bau heute dato am Tage Jacobi abgemeldeten Jahres wollbracht.

¹⁶ *Ibidem*, s. 23.

¹⁷ Biblioteka Uniwersytetu Wrocławskiego, Oddział Rękopisów, Bernhard Mannfeld, *Schlesische Grabdenkmäler und Grabinschriften*, Bd. 15, Breslau 1870–1872, sygn. R. 2120, k. 28. Por. APWr, Akta majątku Stillfriedów-Mettich w Żelowicach–Strachowie, sygn. 21, s. 53; *ibidem*, sygn. 22, s. 195.

¹⁸ AAWr, sygn. 678.1, *Descriptio ecclesiae et parochiae Longopontanae*, 1752, s. 1.

Gott wird ihm geben nach diesem das ewige Leben¹⁹.

W testamencie Joachim starszy polecił ufundować przy świątyni szkołę. W tym celu zatrudniony miał zostać jeden „uczony mąż“, który wraz z pisarzem kościelnym zobowiązani zostali do nauczania młodzieży religii, sztuk wyzwolonych i języków. Jego wynagrodzenie roczne miało wynosić 32 talary oraz obejmowało pewną ilość zboża i drewna, zaś pisarza – 6 talarów, oprócz jego dotychczasowego uposażenia²⁰.

Joachim starszy, zgodnie z wolą wyrażoną w testamencie, został pochowany w kościele w Moszczance. Trumna, w której spoczęły jego doczesne szczątki, sporządzona została z cyny i opatrzona tablicą z następującą inskrypcją:

„Anno 1612 den 16 Oktober 6 an der halben Uhr Abends ist der edle, gestrenge ehrenfeste und wohlbenamte Herr Joachim v. Tschetschau u. Mettich der Eltere, Herr auf Wiese, Buchelsdorf u Langenbrück in Gott seliglichen entschlafen, seines Alters im 76 Jahr, deme Gott der Allmächtige gnädig und barmherzig sei und am jüngsten Tage eine fröhliche Auferstehung verleihen wolle. Amen.

Qui foris atque domicularus virtute saorum
 Nec Proavum vixit nobilitate minor.
 Mettiche fluidum hac Joachime corpusinurna.
 Post bis octo aevi lustra per acta cubat.
 Ast anima unde primo descenderatastra
 petivit,
 Insignis volitat fama per oravirorum.
 Ovum virtutis permagnam! Praemia summo
 Percipit illa Polo, percipit illa solo
 Obiit Anno Christiano
 CDIOCXII, A.D. XVI October
 M.J.H.”²¹

Epitafium upamiętniające Joachima starszego stanowiła okrągła tablica otoczona ramą przyozdobioną po brzegach wieńcami. Całość kompozycji wieńczył herb rodu. Na środkowej nieco wypukłej części epitafium umieszczona była inskrypcja następującej treści:

¹⁹ APWr, Akta majątku Stillfriedów-Mettich w Żelowicach–Strachowie, sygn. 24, Anonymus, s. 4–6; por. *ibidem*, sygn. 21, Aulich, s. 53.

²⁰ *Ibidem*, sygn. 12, s. 298.

²¹ *Ibidem*, sygn. 24, Anonymus, s. 4. Tekst prezentujemy takim, jaki jest w rękopisie, bez korekty. Uderzająca jest zwłaszcza nieporadność kopisty przy próbie oddania rocznej daty śmierci Joachima starszego, 1612, za pomocą cyfr rzymskich. Por. *ibidem*, sygn. 22, s. 195.

„Joachim von Tschetschau und Mettich der Eltere auf Wiese und Bug:
1612 †“²²

Jeszcze w 1860 r. w kaplicy znajdował się herb wykonany na żółtym jedwabiu, opatrzony datą 1612, ujęty okrągłym obramowaniem, w którym widniał napis: „JOACHIM VON TSCHETW VND MET. DER ELTER AVF WIESE VND BVC”. Herb umieszczony był na prawo od ołtarza, poniżej okna. Aulich sporządził jego szkic. Na tarczy umieszczone jest godło w postaci lwa zwróconego w prawą stronę. Wyżej znajduje się hełm, po bokach labry, w klejnocie młyński kamień z pawimi piórami²³. Herb ten został zdjęty przez Aulicha i wysłany hrabiemu Stillfriedowi w skrzyni, w której też znajdowała się drewniana figura przedstawiająca podobno Joachima I oraz obraz z wizerunkami przedstawicieli rodu von Mettich²⁴. Niestety, żadne bardziej szczegółowe opisy tych przedmiotów nie znalazły się w korespondencji księdza z hrabią.

Spadkobierca Joachima starszego, także Joachim, był zręcznym politykiem i dyplomata na usługach kolejnych cesarzy z dynastii Habsburgów, Rudolfa II, Macieja i Ferdynanda II, którzy powierzali mu urzędy państwowe²⁵. Niewykluczone, że ze względów politycznych porzucił on wyznanie ewangelickie i przeszedł na katolicyzm, zaś w zamku w Łące Prudnickiej kazał wznieść kaplicę. Wewnątrz znajdowała się ambona, na której drzwiach widniał herb i inicjały I.V.T.M.E.F (Joachim v. Tschetschau und Mettich Freiherr)²⁶. Ukoronowaniem kariery Joachima młodszego było nadanie mu i jego potomkom przez cesarza Ferdynanda II w 1633 r. tytułu hrabiów Rzeszy. Joachim znalazł miejsce wiecznego spoczynku w kościele w Moszczance. Anonymus podaje, że w południowej ścianie kaplicy grobowej były umieszczone wyrzeźbione w kamieniu herby Joachima młodszego i jego żony Anny Marii z domu von Dohna. W tej to kaplicy znajdował się także

²² *Ibidem*, sygn. 24, Anonymus, s. 5.

²³ *Ibidem*, sygn. 22, Aulich, s. 150–151. Herb Mettichów występuje także w innych odmiannach, więcej na ten temat: Błażek, *Der Abgestorbebe Adel*, s. 69; Leonard Dorst, *Schlesisches Wappenbuch oder die Wappen des Adels*, Bd. 1, Goerlitz 1847, s. 22; Sinapius, *Schlesischer Curiositäten*, Bd. 1, s. 637; Zedlitz-Neukirch, *Neues Preussisches*, Bd. 3, s. 403.

²⁴ APWr, Akta majątku Stillfriedów-Mettich w Żelowicach–Strachowie, sygn. 22, Aulich, s. 194, 205.

²⁵ W wykazie dokumentów archiwum rodowego Mettichów z 1744 r. wymieniony jest dyplom Rudolfa II z 1610 r., przyozdobiony złotym sznurem, z nominacją na radcę cesarskiego, *ibidem*, sygn. 124, s. 35; korespondencja Macieja do Joachima z lat 1612, 1615–1616, *ibidem*, sygn. 13, s. 1–7; korespondencja Ferdynanda II do Joachima z 1623 r., *ibidem*, s. 10.

²⁶ *Ibidem*, sygn. 24, Anonymus, s. 7.

obraz namalowany na lnianym płótnie, przedstawiający martwe ciało Joachima, a umieszczona obok inskrypcja głosiła:

„Anno 1646 den 23 September ist in Oppeln gottselig entschlafen der hoch und wohlgeborene Herr Herr Joachim d. Heiligen Romischen Reichs Graf von Mettich Freiherr zu Tschetschau, Herre auf Dambrau, Wiese, Langenbrück und Buchelsdorf. Römisch Kaiserl auch Königl Majestät zu Pohlen und Schweden Rath und Landeshauptmann der Fürstenthümer Oppeln und Ratibor seines Alters 68 Jahr.

Dessen Seele Gott gnädig sei und am jüngsten Tage eine fröhliche Auferstehung zum ewigen Leben verleihen wolle. Amen”²⁷.

Informacje te w szczególności zasługują na uwagę, gdyż Schweter i Konietzny, a za nimi także polscy autorzy podają, że kaplica grobowa kościoła w Moszczance powstała dopiero w 1661 r. z inicjatywy Karla Joachima²⁸. Obaj autorzy milczą na temat obrazu przedstawiającego ciało Joachima młodszego i poświęconej mu inskrypcji. Wspominają oni natomiast znajdujące się na ścianie po obu stronach okna herby Mettichów i panów von Dohna²⁹. Umieszczenie herbu von Dohna w kaplicy Schweter tłumaczy tym, że z rodu tego wywodziła się matka Karla Joachima, który miał wznieść kaplicę. Nie ma jednak powodów, aby odrzucać informacje przekazane przez Anonymusa na temat obrazu przedstawiającego ciało Joachima młodszego i poświęconej mu inskrypcji. Można przyjąć, że zostały one sporządzone po śmierci Joachima i umieszczone w świątyni, a następnie, po wzniesieniu kaplicy grobowej w 1661 r., do niej przeniesione. Analiza źródeł prowadzi jednak do innych wniosków. W protokole wizytacji biskupiej parafii w Moszczance z 1752 r. mowa o dwóch kryptach patronów świątyni znajdujących się pod kaplicą, bez podania czasu jej powstania³⁰. Jedyne źródłem, na podstawie którego można by wskazać Karla Joachima jako fundatora kaplicy, jest inskrypcja, która została umieszczona w niej pod ołtarzem:

„Anno 1661 hat der Hochwohlgeborene Herr Herr Carl Joachim des H. R. R Graff von Mettich, Freyherr zu Tschetschaw, Herr auf Dombraw, Wiese, Langenbrück undt Buchelsdorff dises Altar undt Cappellen, Forders Gott dem Allmechtigen undt Seinem beytteren Leyden undt Sterben zu Ehren undt dann dennen

²⁷ *Ibidem*, s. 8; por. *ibidem*, sygn. 22, Aulich, s. 195.

²⁸ AAWr, sygn. 678.3, Konietzny, *Die Totenkapelle*, s. 1; Schweter, *Geschichte*, s. 30; por. Juraszowie, *Powiat prudnicki*, s. 49–50; Józef Pilch, *Leksykon zabytków architektury Górnego Śląska*, Warszawa 2008, s. 113.

²⁹ AAWr, sygn. 678.3, Konietzny, *Die Totenkapelle*, s. 1; Schweter, *Geschichte*, s. 32.

³⁰ AAWr., sygn. 678.1, *Descriptio*, s. 2.

hierinnen Christgläubig abgelebten Cörpern derer von Tschetschau und Mettich zu einer andechtigen Hilffleistung ihren armen Seellen undt fromer Andechtnus bawen und renovieren laszen"³¹.

Anonymus dość skrupulatnie opisał osiągnięcia budowlane poszczególnych ordynatów, w tym także Karla Joachima, jednak nic nie wspomniał o budowie przez niego kaplicy grobowej. Na marginesie swojego dzieła, przy akapicie poświęconym jego działalności budowlanej, umieścił notatkę: „zu Langenbrück hat er das Altar in der Todten Kapelle bauen lassen"³². Z informacji tej można wnioskować, że ołtarz powstał z inicjatywy Karla Joachima w istniejącej już wówczas kaplicy grobowej. Przedstawiona wyżej inskrypcja, odnosząca się do 1661 r., nie stoi w sprzeczności z tym przypuszczeniem. Można z niej bowiem odczytać, że Karl Joachim kazał odnowić istniejącą już kaplicę i wznieść w niej ołtarz.

Prawdopodobnie obraz z inskrypcją, które upamiętniały niegdyś Joachima młodszego, rzeczywiście znajdowały się w kaplicy, a na początku wieku XIX lub nieco wcześniej zostały z niej usunięte i pamięć o nich zaginęła. Rękopis Anonymusa trafił do archiwum rodowego Stillfriedów. Hrabia Rudolf posiadał wiedzę o zaginionym obrazie Joachima młodszego oraz poświęconej mu inskrypcji i za pośrednictwem księdza Aulicha prowadził bezowocne poszukiwania tego dzieła³³.

Karl Joachim został pochowany obok swych przodków w Moszczance. Upamiętniał go obraz wymalowany na płótnie, przedstawiający jego obumarłe ciało, leżące w otwartej trumnie, odziane w długą, czarną suknię, z głową okrytą czarną czapką, spoczywającą na poduszce. Obok widniał krzyż otoczony sześcioma płonącymi świecami. W górnej zaś części malowidła umieszczony był herb rodu von Mettichów. Obraz ten wisiał w kaplicy na ścianie naprzeciwko ołtarza. Umieszczona na nim inskrypcja głosiła:

„Anno 1684 den. 14 Septembris ist zur Wiesse Gottselig verschieden der hoch undt wohlgeborene Herr, Herr Carl Joachim des Heyligen Römischen Reichsz Graff von Mettich, Freyherr zu Tschetschaw, Herr auf Dombraw, Wieszen, Langenbrick undt Buchelszdorff. Seines Altersz 57 Jahre dessen Seel Got gnädig sey

³¹ AAWr, sygn. 678.3, Konietzny, *Die Totenkapelle*, s. 1; por. APWr, Akta majątku Stillfriedów-Mettich w Żelowicach–Strachowie, sygn. 21, Aulich, s. 53; *ibidem*, sygn. 22, Aulich, s. 149–150; Schweter, *Geschichte*, s. 30.

³² APWr, Akta majątku Stillfriedów-Mettich w Żelowicach–Strachowie, sygn. 24, Anonymus, s. 11.

³³ *Ibidem*, sygn. 22, Aulich, s. 205.

undt am Jüngsten Tag Ein Fröhliche Aufferstehung zum ewigen Leben verleihen wolle. Amen³⁴.

Karl Joachim i jego żona Anna Maria z domu von Proskau pozostawili po sobie dwóch synów, Johanna Joachima, który został kolejnym ordynatem, i Karla Christopha oraz córki Julianę i Annę Kunigundę³⁵. W 1703 r. ordynatem majątku został Ferdynand Maksymilian, syn Karla Christopha i jego małżonki Marii Sabinny z domu von Verdugo. Światne pochodzenie i wykształcenie zapewniło mu rozwój kariery urzędniczej. Wykwintny styl życia doprowadził go jednak na skraj bankructwa³⁶. Stało się to przyczyną spieniężenia, za jego zgodą, cynowych trumien jego przodków z krypt kościoła w Moszczance. Pozyskane w ten sposób 367 talarów zostało przeznaczone na remont i ulepszenia kościoła, głównie na odbudowę wieży³⁷.

W trakcie prac remontowych prowadzonych w 1852 r. odnaleziono w wieży dokument o jej odbudowie przeprowadzonej w 1734 r.

„der Hoch u. Wohlgebohrene Herr Herr Ferdinand Maximilian des heil. Römischen Reichs Graf v. Mettich, Freiherr v. Tschetschau, Erbherr der Herrschaft Dambrau, Karbischau, Kmellwitz, Sokolnick etc., Herr der Majoratsherrschaft Wiese, Langenbrück, Riegersdorf, Dittmannsdorf, Buchelsdorf u Siebenhuben bei denen Fürstenthüern Oppeln u Rattibor, derer Neustädter Zultzer Falkenberger Kreise hochbestallter Kreis Hauptmann.

Bei Ausetzung des Knopfes haben wir auch allhier die hohe Gnad gehabt Ihre Hochgräfl Gnaden titl Herrn Herrn Carl Joachim des heil. Röm. Reichs Grafen v. Mettich, als respective Herrn Brudern obigen Herrn Grafens zu bedienen; mit seiner herzlichsten Frau Gemahlin titl Ihre Hochgräfl. Gnaden Frauen Frauen Joanna Antonia Gräfin v. Mettich, gebohrner Freyin v. Wiltzeck, welche zu ihrer

³⁴ AAWr, sygn. 678.3, Konietzny, *Die Totenkapelle*, s. 1; por. APWr, Akta majątku Stillfriedów-Mettich w Żelowicach–Strachowie, sygn. 24, s. 11; sygn. 21, Aulich, s. 53; sygn. 22, Aulich s. 150; Schweter, *Geschichte*, s. 32.

³⁵ Juliana została wydana za Christopha von Nostitz, Anna Kunigunda wstąpiła do klasztoru w Czarnowasach, APWr, Akta majątku Stillfriedów-Mettich w Żelowicach–Strachowie, sygn. 15, s. 10–13, 16–18.

³⁶ Ferdynand Maksymilian utracił majątek w Dąbrowie, dobra ordynackie zaś zmuszony został oddać swemu bratu Karłowi Joachimowi i jego żonie Johannie z domu von Welczek w zamian za udzieloną pożyczkę w wysokości 6 tys. guldenów, *ibidem*, sygn. 20, s. 7; *ibidem*, sygn. 24, Anonymus, s. 19.

³⁷ *Ibidem*, sygn. 22, Aulich, s. 184; Schweter, *Geschichte*, s. 50.

consolation unlängst mit einer gnädigen Comtesse sind erfreut worden. Crescent et multiplicentur!”³⁸.

Brak informacji, w jaki sposób postąpiono ze szczątkami, które znajdowały się w owych cynowych trumnach. Prawdopodobnie wykonane zostały inne trumny z tańszych materiałów i w nich umieszczono prochy. Wskazuje na to opis otwarcia obu krypt we wrześniu 1864 r., w którym znajdujemy informację o tym, że wszystkie trumny były w dobrym stanie, a znajdowały się w nich prochy 18 przedstawicieli rodu von Mettich. Krypty zostały otwarte na pisemną prośbę skierowaną w tej sprawie do ówczesnego proboszcza Aulicha przez hrabiego Stillfrieda, działającego z inspiracji żony Karoliny z domu von Mettich und Mohr, która pragnęła pomodlić się w miejscu wiecznego spoczynku swych przodków. Po zakończeniu modlitwy i pokropieniu trumien wodą święconą krypty zostały zamknięte³⁹. Aulich podaje, że w tym czasie w krypcie znajdował się tylko jeden cynowy sarkofag⁴⁰.

Hrabia Stillfried prowadził w kościele w Moszczance poszukiwania rozmaitych pamiątek po Mettichach, w tym także epitafiów i inskrypcji. W związku z tym pozostawał w korespondencyjnym kontakcie z księdzem Aulichem. Niestety nie znaleziono żadnych innych płyt nagrobnych ani epitafiów poza wyżej opisanymi⁴¹. Z inicjatywy żony hrabiego Stillfrieda, Karoliny, powstała tablica pamiątkowa upamiętniająca jej przodków. Pierwotnie miała zostać umieszczona w kaplicy grobowej pod oknem, lecz ze względu na znaczny jej rozmiar znalazła ostatecznie miejsca na ścianie naprzeciwko ołtarza, pod obrazem przedstawiającym Karła Joachima, który podniesiono nieco do góry⁴².

Tablica, wykonana z ciemnego marmuru, poświęcona była zmarłym członkom rodu von Mettich:

„Zum frommen Andenken:

1. des Joachim v. Tschetschau und Mettichen des Alteren auf Wiese und Buchelsdorf, Senioratsstifters, † 1612,
2. des Johann Joachim Reichsgrafen v. Mettich Freiherrn v. Tschetschau, Senioratserben, † 23. September 1646,

³⁸ APWr, Akta majątku Stillfriedów-Mettich w Żelowicach–Strachowie, sygn. 21, s. 53–54; por. sygn. 22, s. 184.

³⁹ Schweter, *Geschichte*, s. 127.

⁴⁰ APWr, Akta majątku Stillfriedów-Mettich w Żelowicach–Strachowie, sygn. 22, Aulich, s. 184.

⁴¹ *Ibidem*, s. 184.

⁴² *Ibidem*, sygn. 22, Aulich, s. 320.

3. der Anna Maria seiner Gemahlin geb. Burggräfin zu Dohna,
4. des Wolf Nikolaus v. Tschetschau – Mettich 2. Senioratserben, † 29. Juni 1655,
5. des Karl Joachim Reichsgrafen v. Mettich, 3. Senioratserben, † 14. September 1684, und seiner Gemahlin
6. der Anna Maria geb. Freiin v. Proskau
7. des Johann Joachim Reichsgrafen v. Mettich, 4. Senioratserben, † 6. Oktober 1694, und seiner Gemahlin
8. der Anna Theresia geb. Gräfin v. Herberstein
9. des Johann Leopold Reichsgrafen v. Mettich, 5. Senioratserben, † 8. März 1703, und seiner Gemahlin
10. der Euphemia Eleonora geb. Reichsgäfin v. Althann,
11. des Johann Josef Reichgrafen v. Mettich, † 11. April 1734,
12. des Ferdinand Max Reichsgrafen v. Mettich, 6. Senioratserben, † 9. Juni 1743,
13. der Maria Johanna geb. Gräfin v. Schattenbach, † 3. Juni 1745,
14. des Karl Joachim Reichgrafen v. Mettich, 7. Senioratserben, † 15. Oktober 1748, und seiner Gemahlin
15. der Johanna Antonia geb. Freiin von Welczek, † 13. April 1767 (begraben in Greisau),
16. des Karl Christoph Reichsgrafen v. Mettich, 8. Senioratserben, † 17. Juni 1780, und seiner Gemahlin
17. der Maria Anna Franziska geb. Freiin v. Guttschreiber, † 5. Juni 1786,
18. des Franz Karl Reichgrafen v. Mettich, 9. Senioratserben, † 21. Juni 1819, und seiner Gemahlin
19. der Johanna Baptista Franziska, geb. Reichsgräfin v. Althann, † 17. Januar 1784, errichtet von Karolina Gräfin Stillfried geb. Gräfin Mettich⁴³.

Konietzny podaje, że inskrypcja ufundowana przez Karolinę wymieniała przedstawicieli rodu aż po Heinricha, zmarłego w 1853 r. Jest to jednak mało prawdopodobne, gdyż tablica wymieniała oprócz Joachima starszego jedynie ordynatów i ich żony oraz Johanna Josefa, zmarłego w 1734 r. Ten co prawda nie był ordynatem, jednak przeniósł się pod koniec życia do swego kuzyna do Łąki Prudnickiej, tam zmarł i został pochowany w Moszczance. Tymczasem Heinrich i jego żona Marianna z domu von Saurma Jelcz byli właścicielami Żelowic, a ich prochy ostatecznie spoczęły w tamtejszym mauzoleum, wzniesionym zgodnie

⁴³ Schweter, *Geschichte*, s. 126.

z wolą ich przybranej córki Karoliny, która także znalazła tam miejsce wiecznego spoczynku.

Pomniki nagrobne, epitafia i inskrypcje poświęcone osobom zmarłym są wyrazem pamięci o nich i stanowią zarazem ważne źródło do badań naukowych, w tym także historycznych i genealogicznych. Sprawą oczywistą jest potrzeba inwentaryzacji tych dzieł. Historia epitafiów i inskrypcji poświęconym Mettichom, które znajdowały się w Moszczance, pokazuje, że zabytki te na przestrzeni dziejów ulegały unicestwieniu, a wiedza o nich przetrwała dzięki sporządzonym ich opisom. Spośród przedstawionych dzieł zachowała się jedynie płyta z 1597 r., poświęcona Heinrichowi von Mettich, zdobiąca obecnie wnętrze kościoła w Żelowicach. Pozostałe znamy ze źródeł archiwalnych i przedwojennych opracowań niemieckich historyków. Zaprezentowane inskrypcje upamiętniają wszystkich ordynatów Łąki Prudnickiej z rodu Mettichów, od momentu utworzenia ordynacji w 1607 r. aż po ostatniego ordynata Franza, oraz ich małżonki. Informacje w połączeniu z ocalałymi materiałami dawnego archiwum Mettichów mogą stanowić podstawową bazę źródłową do opracowania dziejów tej rodziny⁴⁴.

SUMMARY

The article presents the epitaphs and inscriptions commemorating the von Mettich family, which could be found the now non-existent Church of the Elevation of the Holy Cross in Moszczanka – a village which between 1607 and 1819 was a part of a fee tail located in Łąka Prudnicka and belonging to the family, members of which were patrons of the church and found a final resting place there. The church was blown up during the Second World War. In the paper, based on archive materials and works of German historians published before the war, the appearance of the epitaphs and contents of the inscriptions commemorating the von Mettich family members have been reconstructed.

BIBLIOGRAFIA / REFERENCES

- Archiwum Archidiecezjalne i Biblioteka Kapitulna we Wrocławiu
sygn. 678.1: *Descriptio ecclesiae et parochiae Longopontanae*, 1752.
sygn. 678.3: Konietzny Theophil, *Die Totenkapelle in der Pfarrkirche zu Langenbrück*, „Neustädter Zeitung“ 33 (1922).

⁴⁴ APWr, Akta majątku Stillfriedów Mettich w Żelowicach–Strachowie, zespół ten obejmuje 655 jednostek archiwalnych, z czego znaczną część stanowią materiały z dawnego archiwum Mettichów.

- Archiwum Państwowe we Wrocławiu
Akta majątku Stillfriedów-Mettich w Żelowicach–Strachowie, zespół nr 156, sygn. 12, 13, 21, 22, 24, 26, 35, 124, 632.
- Biblioteka Uniwersytetu Wrocławskiego Oddział Rękopisów
Mannfeld Bernhard, *Schläsische Grabdenkmäle und Grabinschriften*, Breslau 1870–1872, t. 15, sygn. R. 2120.
- Błażek Conrad, *Der Abgestorbebe Adel der Preussischen Provinz Schlesien*, Bd. 1, Nürnberg 1887.
- Chrzanowski Tadeusz, Kornecki Marian, *Sztuka Śląska Opolskiego*, Kraków 1974.
- Dorst Leonard, *Schlesisches Wappenbuch oder die Wappen des Adels*, Bd. 1, Goerlitz 1847.
- Górski Adam, *Problemy i perspektywy edycji epigrafiki zaginionej*, „Studia Historica Gedanensia”, 9 (2018), s. 117–129.
- Hoverden–Plencken Adrian Josef von, *Schlesiens Grabdenkmäle und Grabinschriften, Alphabetisches und Chronologisches Register der Graf Hoverden’schen Sammlung*, Bd. 1–4, Breslau 1870–72.
- Juraszowie Romana i Tadeusz, *Powiat prudnicki*, Warszawa 1960 (Katalog Zabytków Sztuki w Polsce, t. 7, z. 12), s. 49–50.
- Lutsch Hans, *Verzeichnis der Kunstdenkmäler der Provinz Schlesien*, Bd. 4, Breslau 1894.
- Pilch Józef, *Leksykon zabytków architektury Górnego Śląska*, Warszawa 2008.
- Schwedowitz [Walter], *Die Grafen von Mettich auf Wiese grfl.*, „Heimatblätter für den Kreis Neustadt OS”, 1928, 2, s. 13–17; 3, w. 29–37.
- Schweter Joseph, *Geschichte der Pfarrei Langenbrück–Wiese gräflich*, Neustadt 1924.
- Sękowski Roman, *Herbarz szlachty śląskiej: informatory genealogiczno-heraldyczny*, t. 5, Katowice 2007.
- Sinapius Johann, *Schlesischer Curiositäten des Schlesischen Adels*, Bd. 1–2, Leipzig 1720–1728.
- Zedlers Johann Heinrich, *Grosses vollständiges Universal Lexicon aller Wissenschaften und Künste*, Bd. 20, Halle–Leipzig 1739.
- Zedlitz-Neukirch Leopold von, *Neues Preussisches Adels-Lexicon*, Bd. 3, Leipzig 1842.

O AUTORCE:

Jolanta Szczepańska, mgr historii i archiwista w Archiwum Państwowym we Wrocławiu. Zainteresowania badawcze: dzieje śląskich rodów rycerskich. Adres e-mail: j.szczepanska@wroclaw.ap.gov.pl